

Els canvis de capitalitat al Lluçanès: una aproximació Geo-històrica

Jordi CORTÈS i RODRÍGUEZ
Roser SERRA i COMA

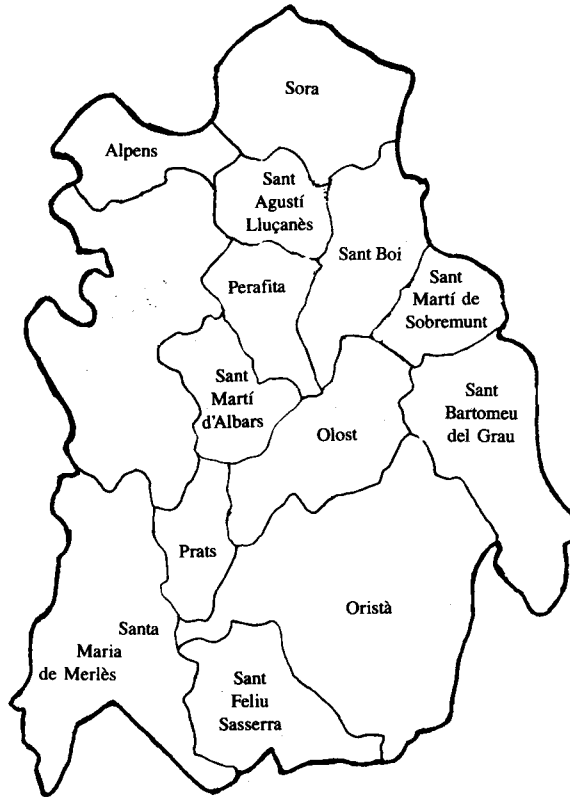
L'existència d'una capital és un dels factors bàsics per a la configuració d'un territori. Com més antiga i consolidada sigui aquesta, major serà la seva cohesió. El cas del Lluçanès és un cas força singular en aquest sentit, ja que per una banda el sentiment de pertànyer a una mateixa entitat territorial roman al llarg de la història, mentre que la capitalitat ha anat variant segons les vicissituds històriques.

Fins i tot, comparant el Lluçanès amb altres altiplans de la Catalunya central, no deixa d'ésser una particularitat, aquest desplaçament del seu centre aglutinador. Així, amb més o menys matisos, Moià, Calaf, Solsona i Cervera han estat capitals d'un territori de forma permanent. En canvi, Prats de Lluçanès no apareix com a centre important fins ben entrat el s. XVIII. Cal dir, però, que la comparació entre els altiplans pot ésser posada en entredit, ja que hi entren molts elements diferenciadors com poden ésser l'extensió de l'altiplà, les seves activitats econòmiques, el seu valor estratègic.... Tot i així, no deixa d'ésser una comparació força il·lustrativa.

En aquest treball s'intenta esbrinar el perquè d'aquest canvi de capitalitat, veure quins nuclis desenvolupen aquesta funció al llarg dels temps, per quin motiu deixen de tenir un paper important i com les decisions polítiques poden afectar en aquest sentit.

Per fer això serà necessari fer una anàlisi sòcio-històrica d'uns moments claus de la història del Lluçanès. No es pretén fer una història de la comarca, sinó que hom se centrarà en quatre èpoques determinades: l'Alta Edat Mitjana (moment de configuració del territori), s. XVI-XVII (es consolida la Sots-vegueria del Lluçanès), s. XVIII (creació de la xarxa de carreteres i moment d'industrialització) i els temps actuals (consolidació de Prats).

Municipis actuals del Lluçanès

1. La configuració del territori

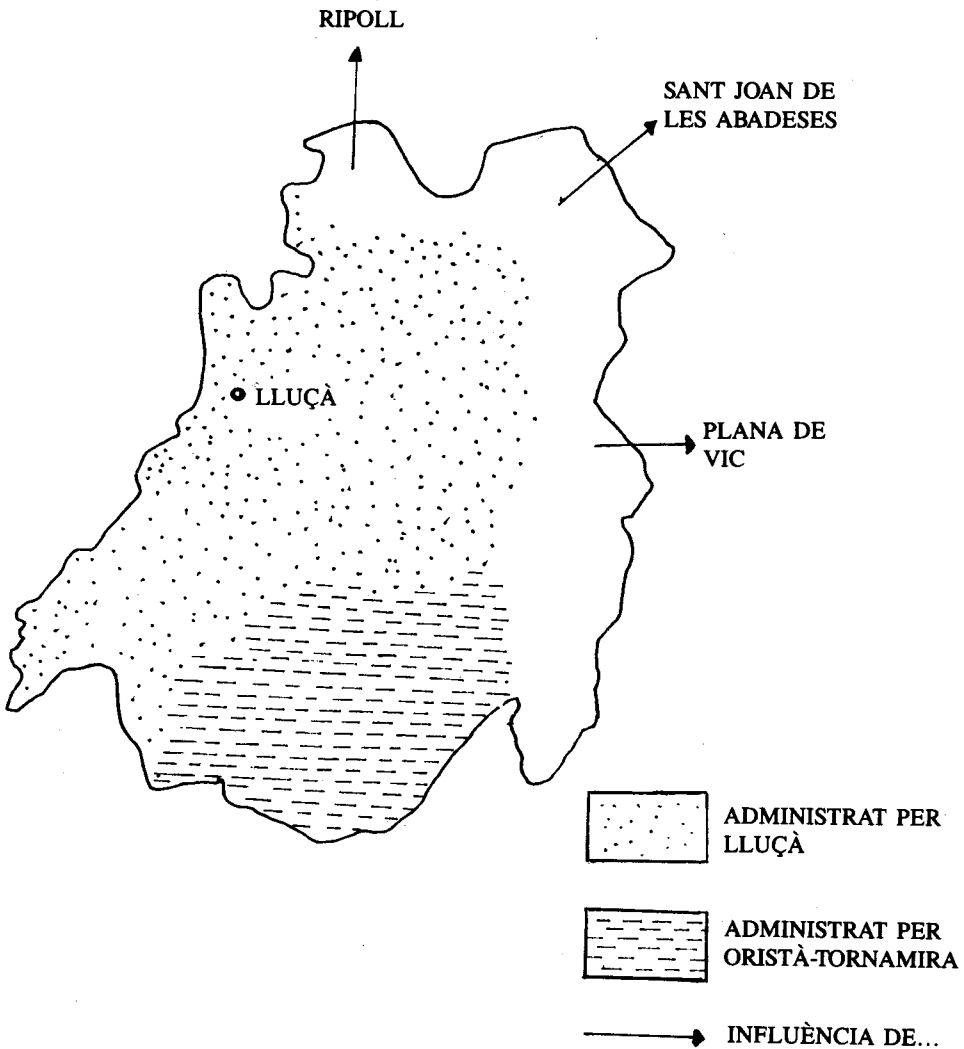
La primera estructuració de l'espai lluçanès serà condicionada per l'existència del castell i l'església de Lluçà. Ambdós els trobem citats ja des de l'any 905. Eren temps de repoblació i defensa que coincidien amb l'organització feudal de la Catalunya Vella. El poder polític necessitava unes terres poblades per frenar les incursions sarraïnes i per garantir la seva estabilitat.

En un primer moment es feia necessària una línia de fortificacions amb l'objectiu de preparar la immediata conquesta de Barcelona. Els principals punts de suport eren Cardona, Vic i Casserres. A la línia que unia aquests punts se n'hi creaven altres de secundaris: probablement Lluçà seria un d'ells. La fortificació deuria aprofitar la posició del turó des del qual es controlava bona part de l'altiplà. Així mateix quedava defensat part de l'interfluvi dels dos principals eixos que conduïen cap a Barcelona: el Ter i el Llobregat.

Aconseguit l'objectiu de Barcelona, s'ha de repoblar aquest territori i més tenint en compte que una revolta de caràcter intern buidà les terres que van des del Pla de Bages fins a Osona. Al Lluçanès la repoblació comença per la vall de la riera de Merlès (Salselles i Merlès) aprofitant el seu caràcter de via natural de penetració. El poblament de l'altiplà

pròpiament dit es donaria en una segona fase. A partir d'aquest moment el castell de Lluçà tindrà una importància rellevant com a vertebrador del territori. Tot i així apareixen unes tendències que s'aniran repetint en tots els diferents episodis històrics i fins i tot en els temps actuals. Aquestes constants responen a la lògica de la distribució espacial. Així, apareixen nuclis lluçanesos amb tendències centrífugues; es tracta de termes perifèrics de la banda nord i est. Nuclis com Sora i Salselles, malgrat les relacions amb la resta del Lluçanès, tendeixen cap a les terres de Ripoll. Així sota la jurisdicció feudal pertanyien als monestirs de Ripoll i Sant Joan de les Abadesses. Per altra banda, un altre grup de pobles, entre els quals trobem com a més representatius Sant Boi i Sant Bartomeu, tendia a relacionar-se amb la Plana de Vic. A l'època Alt Medieval eren regits per poders que procedien de la plana.

Aproximació al Lluçanès de l'Edat Mitjana

L'altre fet que ja apareix en aquell moment és la configuració d'un sector a la banda meridional, d'identitat plenament lluçanesa, que podria rivalitzar en importància amb la de Lluçà. És la part del Lluçanès que correspon als actuals municipis d'Oristà, Sant Feliu Sasserra i Olost. Aquestes terres formarien ja una sub-unitat a l'Edat Mitjana quan s'organitzaven entorn al castell d'Oristà, primer, i després al de Tornamira. La seva situació controlant la riera Gavarresa no els donà, però, la suficient entitat que tingué Lluçà.

No obstant això, en aquell moment el poder polític i religiós primava Lluçà per conveniències estratègiques, com ho podria demostrar la fundació del monestir de Lluçà a mitjans del s. XII. Al s. XIV-XV, aquest nucli estructurador (castell-monestir) entra en decadència. Entre els principals factors que expliquen aquesta davallada trobem problemes interns com poden ésser la fam, pestes, revoltes remences..., desinterès administratiu donat que el Lluçanès deixa de tenir un valor per la Corona quan ja s'ha consolidat la nacionalitat catalana, i, sobretot motius econòmics.

És el moment de l'apogeu de la transhumància i de les activitats relacionades amb el bestiar. Les carrerades passen a ésser eixos vitals del territori i Lluçà resta en un lloc secundari i sense massa valor ramader. Altres nuclis passaran a desenvolupar el paper de capital. Es produïa així el primer canvi de capitalitat.

2. L'apogeu de la transhumància

Al llarg del període d'Antic Règim apareixen al Lluçanès elements nous que en bona part són responsables del canvi de capitalitat suara esmentat. Bona part d'aquests canvis són econòmics i incidiran directament en l'estructura del poblament que es configurarà al Lluçanès. Hom es refereix bàsicament a l'augment de l'activitat ramadera i dels paraires, ambdues amb forts punts de connexió.

La ramaderia ja tenia importància durant el període anterior, però el fet que el Lluçanès esdevingués pas obligat dels ramats transhumants, va afavorir encara més aquesta activitat.

D'altra banda, dins del territori s'hi troben importants creuaments de carrerades: A Santa Creu de Joglars conflueixen els camins ramaders que procedeixen de la Plana de Vic, del Moianès i del Bages. A l'Hostal del Vilar convergeix la carrerada que ve de Perafita i la de Sant Bartomeu del Grau, des de Vic.

A finals d'estiu aquests camins eren molt fressats pel bestiar que baixava de la muntanya així com a la primavera moment de la seva pujada. Era en aquestes dates assenyalades quan tenien lloc les grans fires de bestiar. A l'Hostal del Vilar, s'hi aplegaven el vint-i-vuit de setembre i, a principis de maig, coincidint amb la pujada, a Santa Creu de Joglars.

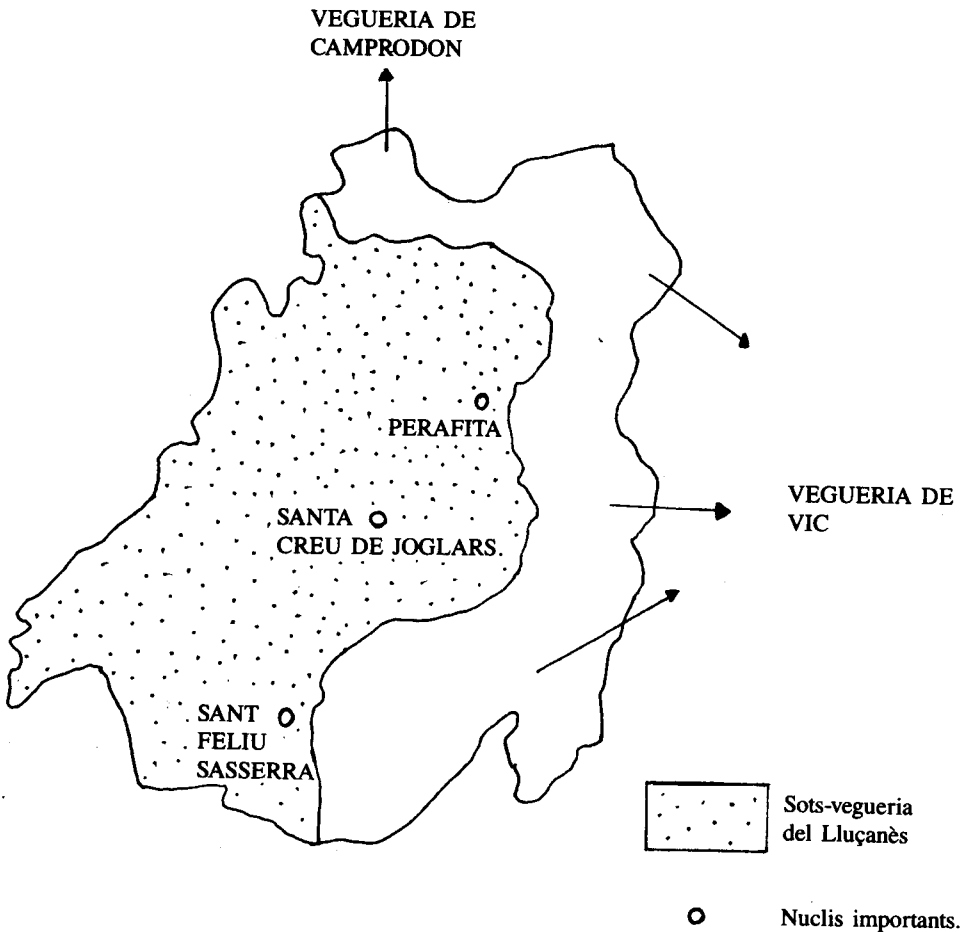
Aquest és un bon moment pel Lluçanès. La població augmenta arreu, els pobles s'omplen i apareixen nous nuclis de població. El traç de les carrerades influència de manera força decisiva la disposició del poblament.

Els camins ramaders passaven pel mig dels pobles i ara aquests pobles creixen seguint-los. D'aquí ve la forma allargassada que prenen la majoria de nuclis. Alguns de nous sor-

geixen de la necessitat de donar certs serveis (aigua, aixopluc...) a ramats i pastors. Beulaigua, l'Alou de Sant Agustí, el carrer de l'Amargura i el de la Ruixeda d'Oristà compleixen aquest objectiu.

Quin era el centre de decisió important del Lluçanès en aquest moment? No hi havia cap població que hagués pres d'una forma ben definida el relleu de Lluçà. Des del s. XIV hi hagueren constants intents per crear una sots-vegueria del Lluçanès. El fet que es proposés una doble seu a Perafita i a Sant Feliu ens demostra la manca d'articulació del territori. Tots aquests intents es veieren frustrats. La sots-vegueria no es farà realitat fins les primeries del s. XVII, establint definitivament la seva cúria civil i criminal a Sant Feliu, població amb més habitants en aquell moment.

Aproximació al Lluçanès de l'Antic Règim

Les decisions polítiques feia temps que eren preses pel Consell dels Jurats del Lluçanès que es reunia anualment, especialment el mesos de maig i juny, a la plaça de Santa Creu de Joglars. Aquest era un lloc estratègic ja que, a part de ser on conflueixen carrerades i camins, representava el centre geogràfic del Lluçanès. El contingut de les reunions era divers i responia a les necessitats del moment: elecció de representants, recapte de talles i impostos, creacions de censals, persecucions de bruixes, contribucions a guerres, abastaments de la població...

Si afegim que Olost va passar a ser el centre religiós del territori, s'arriba a la conclusió que manca un nucli aglutinador en aquest moment, no hi ha una capitalitat marcada, sinó que es podria parlar d'una descentralització marcada.

3. L'hora de Prats de Lluçanès

La guerra de Successió marca una fita important en l'esdevenidor del Lluçanès. Per una banda la comarca patí les conseqüències directes de la repressió, com fou l'incendi de les poblacions més importants: San Feliu, Perafita i Prats de Lluçanès. Per altra, serveix de punt de partida d'una nova inflexió que porta cap a la situació actual. De fet, totes les poblacions coneixen després de la guerra un creixement important, però n'hi ha una que destacarà damunt les altres. És la vila de Prats de Lluçanès que ja abans de la guerra començava a destacar sobretot pel paper que desenvolupaven els paraires.

Dues hipòtesis expliquen el perquè del paper de Prats. La primera posa èmfasi en el paper que l'administració borbònica donà a les carreteres i camins per estructurar el territori amb vistes a controlar-lo millor. El fet de la cruïlla de carreteres a Prats permeté un gran desenvolupament de la vila i ajudà a desplaçar el centre de gravetat des de Santa Creu a Prats. Des de llavors la importància de Prats no hauria parat de créixer.

Una altra hipòtesis dóna més importància a la industrialització de la vila a partir de la tradició paraire. La construcció de la xarxa viària ajudaria encara més al creixement del poble. Sembla provat que primer es donà el desenvolupament industrial i posteriorment les carreteres.

En temps dels primers Borbons, les úniques carreteres i vies que s'afavoriren foren les tres carreteres reials (Barcelona-Lleida-Saragossa-Madrid, Barcelona-Tarragona-València i Barcelona-Girona-Figueres-França). La resta eren camins de bast per on circulaven sobretot les mules. Als primers temps industrials era per on es feia la circulació de mercaderies la qual cosa, al Lluçanès, pel seu caràcter d'altiplà, no deixa de tenir el seu mèrit.

Fins que no arribi l'Estat liberal la situació a Catalunya no canviarà, concretament amb la formació de la Junta de Carreteres de Catalunya, l'any 1848. Aquesta Junta no només tenia la finalitat d'articular el territori i estructurar el mercat capitalista, sinó que es preocupava també de controlar el país des d'un punt de vista militar i estratègic. Això darrer queda demostrat amb la presidència que exercia el Capità General.

Es pretenia enllaçar els centres industrials de l'interior del país amb els costaners per tal de fer més fàcils els desplaçaments. Al Lluçanès, el pla només preveia una carretera

de tercer ordre que enllaçaria Vic amb Berga,, passant per Prats. Propera a ella existiria la carretera també de tercer ordre que uniria Sabadell amb Berga creuant-se amb la de Manresa-Vic a Calders. Aquesta carretera no passaria pel Lluçanès.

La Junta es dissolgué l'any 1868 després de discussions internes i per motius polítics, però el seu pla se seguí bastant fidelment i de fet és fonamental per entendre la xarxa de carreteres actuals. Amb la seva dissolució, no es tornarà a reprendre la construcció fins ben entrat el s. XX.

Així les coses, a mitjans del s. XIX, quan Madoz fa el seu Diccionario, a Prats de Lluçanès només hi ha camins locals que es creuen i esmenta en especial el de Vic a Berga. En canvi ja ens parla de fàbriques de teixits de cotó i de baietes. Sembla doncs que la industrialització anava per davant de les carreteres.

A principis del s. XX, Carreras Candi parla de l'existència de la carretera abans esmentada i afegeix que acabaven de construir la de Sabadell a Prats i la provincial de Sant Quirze. En canvi ja existien sis fàbriques de teixits de cotó. A la mateixa època Mossèn Ramon Corbella fa una descripció de Prats de Lluçanès on ressalta el seu paper de creuament de carreteres i la cita com a veritable centre del Lluçanès, on acudeix gent de tota la comarca a fer provisions. Afegeix que el seu aspecte recorda més el d'un poble de marina que de muntanya.

Sembla clar que Prats de Lluçanès ja havia esdevingut la capital del Lluçanès. Els factors que l'havien afavorit cal buscar-los alhora a la xarxa viària i a la industrialització. Saber quin dels dos és el primer encara s'ha d'estudiar amb més profunditat. En aquest treball hom s'inclina pel segon factor.

Què havia passat amb els altres nuclis lluçanesos que podien haver pres el paper de Prats? Cal tenir en compte que Prats era una vila relativament nova mentre que poblacions com Sant Feliu Sasserra i Perafita ja tenien una tradició històrica. Decisions polítiques i condicionaments econòmics bandejaren aquests centres.

Cal mencionar especialment què havia passat al sector sud del Lluçanès. Hom ha de recordar que aquesta part del territori forma una sub-unitat amb unes característiques pròpies. El nucli principal era Sant Feliu. A principis del s. XIX, si bé comptava amb menys habitants que Prats, la seva producció industrial era més important. Madoz cita fàbriques de filats i teixits de cotó, llana i cànem. En canvi, a principis del s. XX la producció industrial era inferior a la de Prats. L'esmentat Ramon Corbella, quan descriu Sant Feliu en aquesta època, diu que la ruïna dels paraires s'hi notava arreu. La decadència d'aquest sector no s'ha de cercar exclusivament en el fet industrial, sinó que s'ha de relacionar també amb el sistema agrari. Sant Feliu i la seva àrea d'influència constitueixen el límit septentrional de la vinya. Tant Madoz com Carreras Candi coincidien en assenyalar la importància d'aquest conreu. Les queixes dels rabassaires i dels pagesos anarquistes ens ho confirmen, així com la descripció de Mossèn Corbera referint-se a Oristà: «Es de les parròquies que han sofert despoblació i ruïna a causa d'haver-se perdut les vinyes».

La fil·loxera, el problema rabassaire i la injustícia del sistema agrari venien a afegir-se a la crisi industrial en aquest sector vinícola del Lluçanès. A més, la xarxa de carreteres també marginava aquesta zona.

Era, per tant, l'hora de Prats. Aquest paper li ha arribat, però, massa tard.

4. Conclusions

Amb aquest treball s'ha intentat posar de manifest diferents aspectes del Lluçanès que s'han anat mantenint al llarg de la història. Hom ha pogut veure com un territori no s'ha vertebrat fins ben entrats els temps recents a causa d'uns canvis en les condicions sòcio-històriques. Aquesta manca de capitalitat definida ha donat lloc a situacions ben curioses. Així, el sentiment de pertànyer a una mateixa entitat —el Lluçanès— ha romàs constant al llarg de la història. En canvi, no ha existit mai una organització territorial que englobés a tot el territori en conjunt: ni a l'Edat Mitjana, ni quan la sots-vegueria, ni amb els corregiments, ni amb les comarques. Fins i tot quan la Generalitat féu la consulta Municipal l'any 1987, en vistes a possibles modificacions del mapa comarcal, foren pocs els municipis lluçanesos que reclamaren la creació de la comarca del Lluçanès. Dels catorze municipis només ho feren sis, tot ells limítrofs amb Prats. La resta prefereix relacionar-se amb la capital comarcal tradicional: Vic (els municipis del nord i de l'est), Manresa (Sant Feliu Sasserra) i Berga (Santa Maria de Merlès).

Bibliografia

- CARRERAS i CANDI, Francesc (1912): *Geografia general de Catalunya*, Barcelona, Martín.
- CASASSAS i SIMÓ, Ll. (1975): *El Lluçanès. Evolució entre 1950 i 1970*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana.
- CORBELLA, Ramon (?): *Notes inédites per una guia del bisbat de Vich, escrites pel canonge Mn. Ramon Corbella*, Arxiu Episcopal de Vic.
- GENERALITAT DE CATALUNYA (1987): *L'organització comarcal de Catalunya. La consulta municipal*, Barcelona, Generalitat de Catalunya.
- MADOZ, Pascual (1946): *Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, Madrid.
- MASRAMON i NOGUERA, Ramon (1990): *El Lluçanès central. Història de la Baronia de Lluçà*, Prats de Lluçanès. Ed. Ajuntament.
- PLADEVALL, Antoni (1974): *El Monestir de Santa Maria de Lluçà*, Granollers, Ed. Montblanc.
- RUCHES, J. (1932): «La agitación Campesina en el Lluçanès», a *Sembrar*, Vic (Òrgano semanal de los sindicatos de la comarca vigatana, Ter y Freser).
- VV.AA. (1981): *Gran Geografia comarcal de Catalunya*, Vol. I, Osona i el Ripollès, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- VICENS VIVES, Jaume (1980): *Industrials i Polítics*, Barcelona, Ed. Vicens Vives.
- VILAR, Pierre (dir) (1988): *Història de Catalunya*, Barcelona, Ed. 62.